

Etnogeneze Slovanů

Vznik Slovanů z hlediska archeologie:

Na územích, která přicházejí v úvahu jako širší slovanská pravlast, bylo pro období od 2. tisíciletí př. n. l. do poloviny 1. tisíciletí n. l. identifikováno několik archeologických kultur, žádná ale nemůže být s jistotou pokládána za slovanskou.

lužická kultura (14. stol. př. n. l.) – severní část střední Evropy (na území východního Německa, Polska, západní Ukrajiny, severního Česka a Slovenska)

kultura przeworská (2. stol. př. n. l. – 3.–4. stol. n. l.) – jižní Polsko na východ a západ od řeky Visly, dále na východ k řekám Pripjati a hornímu Dněstru.

kultura zarubiněcká (2. stol. př. n. l. – 5. stol. n. l.) – západní Ukrajina a Bělorusko

kultura černjachovská (2. – 4. stol. n. l.) – střední Dněpr

Slované z hlediska historie

Antičtí autoři Slovanů neznali.

Pokusy spojovat se Slovanů některá etnická jména doložená u Ptolemaia nebo Herodota (5. stol. př. n. l.). V Herodotově spisu *Skythie* jsou jako sousedé Skytů uváděni *Neurové* a *Budinové* (*Neuroi* a *Budinoi*), jejichž sídla by geograficky mohla odpovídat slovanské pravlasti. Někteří badatelé (L. Niederle, Z. Gołąb) uznávají slovanský původ těchto kmenů, dnes ale většina badatelů má slavnost těchto kmenů za příliš spekulativní.

Zpráva byzantského rétora Priska (5. stol. n. l.) císaři Theodosiovi III. o cestě k hunskému králi Attilovi – popisuje v ní setkání s lidem, který ho pohostil nápojem zvaným *medos* (dalo by se spojit s ps. **medus* ‘med’ a ‘medovina’, je to však slovo obecně indoevropské, nemusel je tedy Priskos slyšet od Slovanů, ale od jiného ie. národa)

První spolehlivější zprávy o Slovanech jsou z poloviny 6. stol. n. l.

V polovině 6. století východořímský kronikář **Jordanés** sepsal dějiny Gótů – Getica. Když popisoval současnou situaci za hranicí Východořímské říše na dolním Dunaji, zmínil se o novém národě, který podle něho zaujal rozsáhlé prostory ve střední a východní Evropě, tam, kde jeho nedávní předchůdci ještě znali zcela jiné národy:

*„Mezi těmito řekami se rozkládá Dacia, obklopená věncem strmých Alp. Blízko levé strany Alp, která směřuje k severu, počínaje od pramenů Visly, sídlí početný národ **Venethů**, který zabírá velký prostor. Ačkoliv jsou nyní jména Venethů různá podle míst a jednotlivých kmenů, přesto jsou převážně nazýváni **Sklaveni** a **Antové**. Území Sklavenů začíná od města Noviodunum a od Mursijského jezera a táhne se až k Dněstru; na severu pak až k Visle. Místo měst mají tyto kmeny k bydlení bažiny a lesy. Antové, kteří jsou z Venethů nejstatečnější, sídlí v místech od ohybu Černého moře, mezi Dněstrem a Dněprem; tyto dvě řeky jsou od sebe odděleny vzdáleností mnoha denních pochodů [...]“.*

Jordanés nebyl sám, kdo si „Sklavenů a Antů“ všiml. Ještě podrobněji se o nich zmiňuje jeho současník **Prokopios z Kaisareie**, který ve svých oficiálních historických knihách popsal války impéria s Ostrogóty, Vandaly a Peršany a Slovany poznal nejspíše jako nájemné bojovníky při byzantském tažení v Itálii. Novému početnému národu, který začal znepokojovat severní hranice Východořímské říše, věnoval na stránkách svých děl mnohem větší prostor než Jordanés. Povšiml si jeho původu, dělení, způsobů, náboženské víry i chování k zajatcům.

Další popis je v díle připisovanému byzantskému císaři Maurikiovi (vládl v letech 582–602), nazvaném Strategikon. Navrhuje v něm bojovou taktiku proti Slovanům a Antům.

Tato ani některá další dobová svědectví byzantských autorů uspokojivě neobjasňují ani otázku původu Slovanů, ani otázku jejich pravlasti.

Naprostá většina lingvistů, archeologů i historiků, kteří se zabývají ranými dějinami Slovanů, věří, že Slované skutečně fyzicky migrovali ze své pravlasti. Kolem 1. tisíciletí došlo – snad v důsledku populačního přebytku, klimatických změn a nepochybně v souvislosti s všeobecným neklidem, který nastal po vpádu Hunů a po zániku říše západořímské – k expanzi, která v tomto období nemá mezi indoevropskými etniky obdobu.

Historická jazykověda a původ Slovanů

Vzhledem k omezeným možnostem archeologie a historie zřejmě nejvýznamnější roli při hledání slovanské pravlasti a průběhu slovanské etnogeneze může hrát historickosrovnávací jazykověda a etymologie.

Na základě jejich poznatků je jasné, že praslovanština má nejblíže k baltským jazykům, vzdálenější je pak spojení s germánskými jazyky, s nimiž baltské a slovanské jazyky tvořily jakýsi „severoevropský“ areál, který se vyznačuje některými společnými rysy hláskoslovnými, morfologickými a hlavně lexikálními:

- splynutí *a–o* (dlouhých i krátkých) v jednu samohlásku s různými výsledky
- nahrazení původních bh-ových koncovek m-ovými (např. dat. pl. psl. **noktьmь*, lit. *naktims*, gót. *nahtim* X lat. *noctibus*, stind. *nahtibhya-*)
- lexikální shoda v označení číslovky ‘tisíc’: psl. **tysot’-*, lit. *tūkstantis*, gót. *Pusundi*
- lexikální shoda v označení ‘stříbra’: psl. **serbro*, lit. *sidābras*, gót. *silubr*

Další výraznější souvislosti nacházíme též mezi jazyky slovanskými a íránskými.

Dnes se obvykle předpokládá, že Praslované se vydělili z tzv. protobaltského areálu, který sdíleli s předchůdci baltských kmenů (na jeho jižním okraj), a na tomto vydělení se zřejmě podílely jiné etnické složky – nejvíce se mluví o íránské (Skytové), dále italické, thrácké aj.

Íránský podíl na etnogenezi Slovanů je často diskutovanou otázkou – prokazatelný je vliv v oblasti náboženských představ včetně klíčového pojmu *bogъ*.